

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Байда Іван Петрович,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії, політології та міжнародних відносин
Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне*

Давидюк Руслана Петрівна,

*доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України
Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне*

ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ СЕЛА ГОЛГОЧА НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

При визначенні засад політики пам'яті в Україні важливим є повернення до власних коренів і з'ясування долі історичної спадщини у кожному селі чи місті. Зберігати, повертати і описувати пам'ятки минулого необхідно також з огляду на те, що в умовах радянського режиму важливі віхи нашого національного минулого затиралися, фальсифікувалися чи замовчувалися. Після початку повномасштабної війни росії проти України посилився процес міграції, негативно позначившись на і так непростій демографічній ситуації. Нині населення сіл щорічно зменшується, окремі села чи хутори зникають з мапи, забираючи із собою сторінки локальної історії.

Українські села надзвичайно цікаві своєю історією, особистостями, які там народилися, жили чи були поховані. Серед них і рідне село одного з авторів статті – село Голгоча на Тернопільщині. Цікавими є думки щодо назви села. Місцеві мають декілька версій, по одній з таких село названо на честь першого жителя, прізвище якого начебто було Голод. Якщо звернутись до штучного інтелекту, то у нього є декілька варіантів, цікавим з яких є версія що село назване в честь Голгофи на якій розп'яли Ісуса. Одностайної ж позиції в цьому питанні досі немає, і невідомо чи колись з'явиться, адже конкретних фактів про етимологію села ніхто досі не віднайшов.

Не менш цікавим питанням є дата заснування та перша згадка про село. Інтернет джерела вказують, що перша згадка про село Голгоче (лат. Holhocze) датується 1435 р., коли поселення було згадане у записі № 34 «Найдавніших записів галицьких судів 1435–1475 років» [7]. Проте, Іван Байда на початку 2023 р. віднайшов іншу інформацію.

У книзі В. Грабовецького «Ілюстрована історія Прикарпаття з найдавніших часів до I половини XVII ст.» вказана дата, оприлюднена у кандидатській дисертації П. С. Сіреджука, що перша згадка про село Голгоча датується XIV століттям, а саме 1378 р. [1].

У звіті Бережанського окружного староства до Галицького Губернаторства 27 липня 1785 р. щодо села Голгоча, зазначалось, що у селі було 204 двори і 1 167 душ населення [2]. У 1882 р. власником села був Францішек Тарасавич (Трусевіч), на той час населення села складало 1 997 людей, зокрема 157 римо-католиків, що належали до римо-католицької парафії сусіднього села Завалів [2]. З часом село розрослося, залишивши нащадкам назви вулиць (чи кутків), як то: Кути, Нагірянкa (Нагоринка), Левада, Малий Бік, Бульбівка, Майдан і Село.

На початку XX століття у селі була заснована читальня «Просвіти». Ймовірно її засновником став місцевий священник І. Навроцький, який також організував декілька читалень у сусідніх населених пунктах. Тоді ж у селі виникла «Кредитна спілка» та лікарська каса [2]. Молодь консолідувалась у товаристві «Січ».

У роки Української революції більшість чоловіків села служила в Галицькій армії (ГА), підтримувала ЗУНР. Згодом багатьох з них поляки помістили у в'язницю «Бригідки» у Львові, де чимало вояків загинуло. Старшина ГА Ізидор Гардецький з 1923 до 1942 р. був директором місцевої школи з українською мовою навчання. У 1935 р. школа отримала статус семикласної.

У міжвоєнний період, коли село перебувало у складі Польщі, відновила свою роботу читальня Товариства «Просвіти». Учасники товариства поширювали українську книжку, виставу, проводили різні просвітні заходи, організували дитячий садочок та хор із двома секціями, аматорською і самоосвітньою. У 1928 р. громада вирішила збудувати великий Народний дім, оскільки просвітнянський будинок виявився замалим. Мешканці села могли користуватися бібліотекою при читальні «Просвіти», яка налічувала близько 300 томів. У читальні були доступними різні українські видання, зокрема газети «Народна Справа», «Діло», «Новий Час», «Наш Прапор», «Дзвіночок», «Комар». Користувались популярністю і народні календарі.

У селі діяли товариства «Сільський господар», «Союз українок», «Рідна школа», «Сокіл». Активно розвивалось кооперативне життя, з 1922 р. працювала споживча кооператива «Зоря». У Голгочах часто проводили господарські, куховарські курси. Подорожували з

виставами у селі мандрівні театри під орудою Стадника, Карабіневича, Сарамачи та ін. Відвідував Голгочі відомий на той час Народний хор Дмитра Котка. Національна орієнтованість селян призвела до переслідувань з боку польської поліції, пацифікацій.

У 1940-х роках широкого розмаху у селі набув національно-визвольний рух, а відтак послідували репресії та депортації з боку більшовицької влади. Серед тисяч інших зазнав репресій родич Івана Байди, Іван Васильович Прокопів, 1929 року народження. Як засвідчує архівно-кримінальна справа (АКС) за номером 11584-П, що зберігається у Державному архіві Тернопільської області і була вперше опублікована у книзі «Реабілітовані історією. Тернопільська область», Івана Прокопіва звинуватили у членстві ОУН та поширенні антирадянської агітації та пропаганди. 8 березня 1949 р. він був арештований Підгаєцьким РВ МДБ та засуджений на 25 років таборів з конфіскацією майна і 5 років позбавлення прав. Звільнений у травні 1955 р. та реабілітований постановою Прокуратури 22 грудня 1993 р. [5].

До нашого часу у селі збереглася низка історико-культурних пам'яток. Серед них значиме місце займає церква. Перша церква, радше каплиця, за переказами, була збудована в селі близько 1650-1700 рр., однак у 1893 р. вона згоріла. На тому самому місці була збудована у 1897 р. каплиця на честь Іоана Хрестителя, яка збереглася до наших днів. Оскільки село розросталося, а люди не могли вміститися в невеличкій церковці, пан (звичайно коштом кріпаків) у 1808 р. поставив посередині села нову велику церкву, яка мала одну баню і форму корабля. Після здобуття незалежності України храм передали православній громаді. Внаслідок церковно-релігійних конфліктів початку 1990-х рр. в Україні, храм XVII століття залишився під опікою Греко-католицької церкви. Православні вірячи молились у Волицькому храмі, а у листопаді 1994 р. у центрі села побудували тимчасовий храм та розпочали будівництво власної церкви. 23 листопада 2008 р. єпископ Тернопільський і Бучацький Нестор у співслужінні священників освятив храм на честь св. Арх. Михаїла. Нині при Голгочанському храмі, що у юрисдикції ПЦУ написано 110 ікон та 48 зображень ангелів, діють недільна школа для дітей та дорослих, драмгурток. Греко-католицький храм, названий на честь Косьми та Дем'яна, у 2024 р. був прекрасно розписаний із зовнішньої сторони, та зараз радує своїм виглядом всіх мешканців села.

У 1906 р. у селі було побудовано костел зусиллями пані Баранової, котра володіла маєтностями у селах Голгоча та Волиця. Після Другої світової війни костел використовувався як складське приміщення, у якому спочатку приймали тютюн, а потім зберігали зерно [2]. Із здобуттям незалежності України цей храм, названий на честь «Преображення Господнього», перейшов у підпорядкування УПЦ КП (нині ПЦУ).

Своєрідними історичними пам'ятками села є хрести, які встановлювали по вулицях, зокрема на роздоріжжях. Особливу увагу привертає так званий «Червоний хрест» при приїзді у село. За однією з версій хрест отримав таку назву через багато пролитої крові мешканців у період монгольської навали. Не менш цікавим є «Хрест Свободи», встановлений у зв'язку з скасуванням панщини у 1848 р. у Габсбурській монархії. Хрест розташований поблизу сільської школи, на роздоріжжі, де перетинаються дороги з різних частин села.

У центрі села міститься могила «Січових Стрільців» встановлена на місці розстрілу трьох січовиків. Жителі села, пам'ятають та вшановують свою історію, зокрема щорічно на день Незалежності України, на цьому місці служать спільні молитви вірні православної та греко-католицької церкви.

Похований у Голгочах український історик, учень Михайла Грушевського, доктор філософії, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка Іван Миколайовича Джиджора (1880-1919). Він досліджував історію Гетьманщини XVIII століття, написав докторську дисертацію на тему «Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730-х роках», яку захистив 1912 р. у Львівському університеті. Одночасно Іван Джиджора підготував збірку документів – актів Гетьманського правління, однак події Першої світової війни перешкодили її опублікуванню, а згодом збірка загубилася [6].

Життя Івана Джиджори було коротким, але яскравим. Проживши лише 39 років, він зміг закарбувати своє ім'я не тільки в історії села, але й всієї України. У березні 1930 р. з ініціативи Михайла Грушевського, у зв'язку з 50-літтям від народження та 10-и роковинами смерті І. Джиджори, у Києві відбулося засідання комісії ВУАН для вшанування його пам'яті. З цієї нагоди, історична секція ВУАН упорядкувала і надрукувала окремим 36-м томом збірку історичних праць вченого «Україна в першій половині XVIII віку. Розвідки і замітки» з передмовою Михайла Грушевського [4].

У два роки після смерті Івана Джиджори, на сільському кладовищі поряд з ним поховали його тестя, довголітнього пароха Голгіч Івана Навроцького. Щороку у день Незалежності України священники та місцева громада вшановують пам'ять відомого/невідомого історика Івана Джиджори [3].

Отже, на прикладі збереження історичної пам'яті села Голгоча, розуміємо важливість вивчення та популяризації історії рідного краю, тих сторінок минулого, що є особливими для кожного українця.

Література

1. Грабовецький В. В. Ілюстрована історія Прикарпаття з найдавніших часів до I половини XVII століття. Том 1. Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет Василя Стефаника. 2002. С. 167.
2. Нога Г., Даньків М. Історія села Голгочі. Підгаєччина в спогадах емігрантів. Козова, 1994. С. 119-130.
3. Пришляк В. В. Визначна була се людини.... *Віночок тернових доль*. Вип. 2. Бережани, 1994. С. 4-12.
4. Пришляк В. В. Іван Джиджора. *Наукове товариство імені Шевченка*. Енциклопедія. Том 5. Даш-Ж. Львів, 2022. 700 с.
5. Реабілітовані історією. Тернопільська область. Книга четверта. Тернопіль 2016. С. 258. URL: <https://www.reabit.org.ua/files/store/Ternopol.4.pdf>
6. Українське козацтво: Мала енциклопедія. Київ: Генеза, 2002. С. 129-130.
7. Akta grodskie i ziemskie. Lwów, 1887. t. 12. S. 3. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_AktaGr_12/e_dzherela_AktaGr_12.pdf